

V

ПАМ'ЯТКИ
РЕЛІГІЄЗНАВЧОЇ ДУМКИ

Арсен РІЧИНСЬКИЙ – знаний громадський діяч першої половини ХХ ст., який активно обстоював Помісність Української Православної церкви, теоретично обґрунтував самобутність Українського православ'я. Його праця «Проблеми української релігійної свідомості», видрукувана в 1933 році навіть з купюрами, викликала незадоволення польської влади, яка панувала на західноукраїнських землях. Три рази А.Річинського було ув'язнено. За цю ж працю в 1939 році талановитого етнолога релігії було ув'язнено вже більшовицькою владою.

Праця «Проблеми української релігійної свідомості» в роки незалежності виходила в Тернополі у світ двічі – у 2000 і 2003 роках. Але книги ці мали неодноразові засвідчення конфіскації цензором окремих абзаців.

І ось у державному архіві Тернопілля вдалося віднайти той рукопис, по якому саме пройшла рука цензора. Прочитавши викреслене, переконуємося, що останньому не подобалася впевненість А.Річинського у «нашій всенародній місії», коли «Україна, зрештою, здобуде державну незалежність», його віра в те, що «Народ Український має своє історичне завдання і сповнить його».

Нижче подаємо вибірку тих фрагментів праці, які вилучив цензор. При цьому зазначено за тернопільським виданням 2002 року «Укрмедкниги» та сторінка, до якої відноситься вилучений фрагмент.

**Уривки з книги Арсена Річинського
“Проблеми української релігійної свідомості”,
конфісковані польським цензором у 1933 році**

сторінка 52:

Подібно ж Український Церковний Комітет, обраний 1927р., замість організаційної праці займався більше балачками: деякі його члени пізніше то відпекувались зовсім від церковних справ, щоб не понизити своєї “радикальної” опійності, то перебігали до клерикально-

хрунівської “могили” православія. Непідготованість нашої інтелігенції разила очі, коли після анатеми, киненої на автора, члени Українського Церковного Комітету, замість виразно і твердо зайняти самостійну – єдино достойну зрілої нації – позицію, задумувалися над тим, чи вони ще можуть “формально” раду радити вкупі зі своїм “виклятим” головою... Соймові церковники весь час провадили (й провадять) опортуністичну політику супроти московської церковної верхівки в Польщі, навіть направляли автора “каятися” і врешті таки добилися анулювання тої анатеми – хоч і без “каяття”, дорогою обостороннього компромісу; щойно потім для них стало ясно, що це було зовсім непотрібне. Тепер наші інтелігенти занурилися у теревенях про “Всешутейшій Собор”, забуваючи, що при теперішній системі виборів і соборному регуляміні це буде знову тільки “Театрон або Ганьба історична”, відіграна по замовлених лібретто замовленими артистами. Вони дають накинути собі, як семинаристам, писання “рефератів” про ... ношу духовенства(!) або кількість парафій, а цілим забули не тільки про старі традиції українського церковно-національного руху, але й про замовчувані варшавським синодом основні питання польського православія, досі неполагоджені: про підстави автокефалії та канонічність єпископату. Тільки при таких умовах міг статися огидний факт “прольонговання” царської анатеми на Гетьмана Мазепу варшавським синодом (1932р.) , члени котрого вже забули, як вони самі оголошували автокефалію (1925р.): якщо та автокефалія законна і фактично існує то царська анатема нас не обов’язує, – а якщо вважати цю анатему ще й досі важною, то тим більше нас обов’язує надалі канонічна залежність від Матірної Церкви: де ж тоді автокефалія?

* * *

сторінка 390

Віriamo, що існування Українського Народу з його національними властивостями є ділом Божого Промислу, який споконвік визначив нам місце і час на землі. Обов’язком нашим – зберегти свою національну особистість і виявити її вагому цінність і красу, отже, передовсім – піднести релігійно-національну свідомість народу й поглибити підлогу тої свідомості: матеріальну й духовну культуру на Українській Землі. А через те, що тільки самостійна держава забезпечує кожному народові повний і свобідний розвиток його індивідуальності, – мусить державницька ідеологія об’єднати

українців без різниці соціального становища й політичних партій, бо ці різниці природно виступають у своїй державі, але зовсім неприродно й згубно ділять нарід тоді, коли він ще не здобув незалежності й не став господарем у своїй хаті. Зрештою у визвольних змаганнях закон національної солідарності зобов'язує однаково всіх. Не розуміють цього хіба недоумки та наймити чужої ідеї. Коли Мазепа злучився зі шведами проти Москви, запоріжці пішли за гетьманом, даючи приклад поєднання революційного пролетаріату з українською аристократією, а забуваючи соціальні противенства в ім'я національної солідарності.

Віримо, що коли вже Нарід Український покликано з небуття, то має він, без сумніву, своє спеціальне історичне завдання у колі інших націй; тому Франко прирівнює його до стріли в руках Єгови, яка вже має означений напрям лету. Лише треба усвідомити й сповнити цю провиденціальну місію народу: не “блудити” за чужими божками й чужими ідеалами, не “кадити бовванам єгипетським”.

* * *

Від історичної Росії ми засвоїли звичку до сліпої покори (– і обезцінили консервативну вдачу хліборобської верстви), від історичної Польщі перейняли нахил до громадянської анархії, зникло почуття законності (– чим обезцінили свій поступовий елемент).

* * *

сторінка 398

Противники закидають нам, що український церковно-національний рух має не стільки релігійну цілю, скільки стремить до політичного зміцнення українства. В дійсності якраз навпаки: вважаємо політичне, культурне і економічне зміцнення українства (включно до сотворення незалежної Української Держави) необхідним **середником до сповнення вищих завдань, покладених Провидінням на наш нарід**. Для нас не Церква є служницею політики (як це сталося з Російською Церквою та її дублікатом у Польщі), а вся наша політика має бути спрямована до одної найвищої мети – віднайдення й сповнення нашої всенародної місії. Така є Вища

Воля й так мусить бути. Якщо би ми ухилилися від цього обов'язку, тим самим як нація винесли би самі собі смертний вирок.

* * *

сторінка 426

Коли Україна здобуде державну незалежність, а українська громадська думка піднесеться понад усі церковні роздори, тоді для нас настане пора вийти поза рамці вузьконаціонального життя на світові шляхи. Ставши самостійним міжнародним чинником, Україна матиме голос і послух, впливатиме на формування світової загально-церковної думки згідно зі своїм покликанням і своїм синтетичним ідеалом християнства; тим самим вона стане заборолом проти матеріалізму і руйніницького обезвладнюючого нігілізму. Не претендуємо на роль вибраного Народу-Месії, але віримо, що Народ Український має своє історичне завдання й сповнить його. Месіаністичний націоналізм усюди збанкрутував, як це ми бачили на прикладі сусідів, але тим міцніше стоїть місійна національна ідея, що твердить про спеціальне призначення кожного народу, його особливу ролю у колі інших націй та його абсолютну цінність.

Серед подібного походу матеріалізму й нігілізму заховаймо творчий ідеалізм. Серед світу, поріженого церковними роздорами, несімо ідею синтези християнських культур. Серед хаосу понять і захитання всіх авторитетів і цінностей зберігаймо ясну провідну ідею й віру в її невмируще значення. Серед загальної зневіри й песимізму впевнено й радісно глядімо на прекрасний Божий світ, а кожна річ і кожна подія у ньому говоритиме нам про його глибоку праведність, – як жива стеблинка в руках Ваніні була (на його думку) найкращим доказом божого існування. Зигзагуютою, тернистою дорогою йде поступ релігійної свідомості людства; усе ще не мало боротьби й терпінь, жертв і розчарувань, але тільки жертвами міцніє й шириться велика ідея, лише розп'ята на хресті вона розливає аромат по всьому світу.

Надходить наша будучність. Але **мусимо її ще здобути** – вірою у своє діло, перевихованням народу в новій ідеології, відвагою у боротьбі і мурашиною працею. Серед усіх перешкод і труднощів, кпинів одних і прокльонів других, скажемо слідом за незабутнім Фіхте: “Ні, не покидай нас, святе паллядіон людства – втішна думка про те, що всяка наша праця і всяке страждання служитимуть для

нового удосконалення й щастя нашого роду, що ми працюємо для нього й працюємо не даремно; що на тім місці, де ми нині мучимося, гниємо і – що ще гірше – грубо помиляємося й грішимо, розцвіте колись рід, який відважиться на все, чого він захоче, бо він хотітиме лиш одного добра, – а ми в той час у вишніх оселях радітимемо, дивлячись на наше потомство й пізнаючи в їхніх чеснотах кільчення кожного зерняти, посіяного нами. Одушевляй нас, Надіє на той час почуттям нашого достоїнства і дай нам відчути це достоїнство бодай у наших заложеннях, якщо наш теперішній стан цьому суперечить! Влий відвагу і високий ентузіазм у наші підприємства, й коли судилося нам згинуту у них, най піддержить нас думка: я виконав свій обов'язок, – най потішить інша: жодне зерно, посіяне мною, не гине у моральному світі; у день жнив ми побачимо плоди й сплетемо собі з них безсмертні вінки!”

*Публікації підготували
А.Гудима, А.Колодний, О.Саган*